

Elżbieta Mirewska <https://orcid.org/0000-0003-3857-343X>

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

INNOWACYJNE ROZWIĄZANIA W PRACY SOCJALNEJ – PERSPEKTYWA PUBLICZNA

Abstract

Some examples of innovative solutions in social work – a public perspective

Contemporary trends in the creation of state social policy focus on the concept of multisectorality, which provides theoretical analyses and practical solutions. The model of multisectorality most often points to the model of the triangle of society's welfare. It assumes the coexistence of three components of the state, market and households (the concept of welfare mix). The model of the society's welfare triangle has been modified over time. The category of civil society and the various sub-sectors were replaced by households. The new concept of multisectorality consists in the equality of all sectors and the transfer of tasks from the state sector to other sectors. In the adopted assumptions, none of the sectors should dominate, and the state's task should be to organise optimal conditions for successful development, including providing the necessary legal, financial and organisational resources, while maintaining the state's regulatory and control functions. The aim of the article is to present selected innovative solutions present in the area of social work, which are consistent with the modern approach to multisectorality.

Key words: social work, social policy, innovative solutions, multisectorality approach

Wprowadzenie

Współczesne trendy w zakresie tworzenia polityki społecznej państwa koncentrują się na koncepcji wielosektorowości, która dostarcza teoretycznych analiz i praktycznych rozwiązań. W modelu wielosektorowości najczęściej wskazuje się na model trójkąta dobrobytu społeczeństwa. Zakłada on współistnienie trzech komponentów państwa, rynku i gospodarstw domowych (koncepcja *welfare mix*). Model trójkąta dobrobytu społeczeństwa z czasem został zmodyfikowany. W miejsce gospodarstw domowych wprowadzono kategorię społeczeństwa obywatelskiego oraz różnych podsektorów.

Nowa koncepcja wielosektorowości polega na równouprawnieniu wszystkich sektorów i przesunięciu zadań z sektora państwowego na pozostałe sektory. W przyjętych

założeniach żaden z sektorów nie powinien dominować, a zadaniem państwa powinno być organizowanie optymalnych warunków do pomyślnego rozwoju, w tym dostarczenie niezbędnych zasobów prawnych, finansowych, organizacyjnych przy zachowaniu przez państwo funkcji regulacyjnych i kontrolnych.

W Polsce model wielosektorowości rozwinął Mirosław Grewiński (2009) i określił go jako „stokrotkę dobrobytu społecznego”, która zawiera trzy komponenty: publiczny, obywatelski i rynkowy. Zdaniem autora sfera publiczna obejmuje instytucje związane z Unią Europejską, państwem, samorządem oraz z mediami publicznymi. Sfera obywatelska natomiast odnosi się do organizacji społecznych – fundacji, stowarzyszeń o charakterze non profit, w tym instytucji pożytku publicznego, a także do rodziny, grup nieformalnych typu: grupy sąsiedzkie, wspólnoty lokalne i religijne, oraz organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą. Trzecią sferę rynkową stanowią komercyjne podmioty polityki społecznej, nastawione na zysk, czerpiące środki finansowe z dostarczania usług, oraz media prywatne. Między sferą komercyjną a obywatelską znajdują się przedsiębiorstwa społeczne, które w myśl założeń ekonomii solidarności starają się aktywizować zawodowo wszystkie osoby, które ze względu na swoje ograniczenia i deficyty samodzielnie nie mogą wejść na rynek pracy, by świadczyć zatrudnienie, a tym bardziej się na nim utrzymać. Dobrym dla nich (osób niesamodzielnymi) rozwiązaniem są funkcjonujące w sferze gospodarczej podmioty mieszczące się w kategorii przedsiębiorstw społecznych, takie jak: zakłady pracy chronionej, zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne – stanowiące bezpieczną formułę aktywizacji zawodowej, w tym zarobkowej (Grewiński 2008; Grewiński, Bąkiewicz 2009).

Teoretycznie ukształtowane powyżej sektory w rzeczywistości nie działają samodzielnie jako wyodrębnione, samowystarczające struktury. Wiele z nich pomimo respektowania zasad konkurencyjności na rynku gospodarczym podejmuje się ścisłej współpracy z innymi podmiotami, automatycznie przenikając tym samym do tych sektorów. Czasami ta wielosektorowa współpraca tworzy relacje zależności prowadzącej do wielorakiego uzależnienia gospodarczego, finansowego, technologicznego, prawnego, organizacyjnego itp. Skutkiem takiego powiązania może być utrata autonomii, likwidacja działalności słabszego podmiotu lub jego przejście na rzecz silniejszego partnera. Częściej jednak dostrzega się strategię podmiotów oparte na budowaniu pozytywnych relacji z różnymi organizacjami i wchodzeniu w rozszerzone struktury tworzące sieci międzyorganizacyjne. Ta formuła sprzyja wzajemnemu rozwojowi, daje możliwość korzystania z partnerskich zasobów sieci, tworzy dogodne warunki organizacyjne do uzyskania przewagi konkurencyjnej, a tym samym dostarcza jakościowo dobrych, pożądaných przez rynek usług i produktów. Obecnie na rynku żaden z poważniejszych podmiotów nie działa już w pojedynkę. Poszukuje on partnerów nie tylko w swojej branży, lecz także w środowisku lokalnym i poza nim.

Międzysektorowe innowacje w pracy socjalnej będące zasobami wsparcia dla niesamodzielnych i niezaradnych życiowo

Wzajemne powiązanie i wzajemna współpraca podmiotów z różnych sektorów nie jest obca administracji publicznej i jej jednostkom z obszaru pomocy społecznej i pracy socjalnej. Pomoc społeczna jako instytucja polityki społecznej państwa koncentruje się na wielosektorowości działania według reguł partnerskiej współpracy. W tej wielosektorowości większe szanse przypisuje się sektorom niepublicznym: społecznemu i prywatnemu, choć sektor publiczny przyjmuje na siebie częściej rolę inicjatora budowania dogodnych warunków dla innowacyjnych rozwiązań, niż sam te innowacje kreuje. Przykładowo regulacje prawne zawarte w ustawie o pomocy społecznej przywołują treści o inicjowaniu nowatorskich rozwiązań nastawionych na pobudzanie społecznej aktywności i inspirowanie działań samopomocowych. Zapisy te postulują rozwój nowych form pomocy społecznej i nowych metod pracy z różnymi klientami czy społecznościami.

Warto dostrzec, iż w praktycznym działaniu wiele usług społecznych wykorzystuje ciekawe, autorskie rozwiązania, ale nie zawsze są one innowacyjne. Niektóre usługi realizowane w trybie konkursowym odpowiadają szablonom oferenta (ośrodka pomocy społecznej, powiatowego centrum pomocy rodzinie), inne ściśle przystają do ustawowych standardów, takich jak standardy w domach pomocy społecznej czy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych itp. Są i takie inicjatywy o charakterze społecznym, które są zgłaszane do instytucji pośredniczących w dystrybucji środków unijnych, ale podlegają regułom wyznaczonym przez te podmioty. Istnieje jednak wiele rozwiązań wprowadzających zmiany społeczne, które nigdzie nie są zamawiane, ale są realizowane, bo istnieje zapotrzebowanie społeczne, bo dotyczą one istotnych kwestii i problemów społecznych, bo są wyrazem pozytywnych emocji, empatii, solidarności społecznej. Znamienne jest to, że niektóre usługi społeczne promowane są jako dobre praktyki lub innowacje społeczne. Wiele rozwiązań praktycznych nie spełnia wymogów teoretycznych modeli opisujących (i definiujących zarazem) pojęcie innowacji społecznych. Niemniej w perspektywie publicznej uzyskują one aprobatę i są gratyfikowane, nagradzane, wyróżnianie, odznaczane medalami, gloryfikowane itp.

Zdaniem Dobroniegi Trawkowskiej innowacji używa się zamiennie z pojęciem „dobre praktyki”. Dla niej innowacje to „niepraktykowane wcześniej sposoby działania, [...] nowe i nieutralne praktyki, modele działań i związane z nimi role, a czasami tylko nowe działania społeczne, które nie zostały zaadaptowane do rutynowo rozumianej praktyki i wykraczają poza nawyki zawodowe [...]” (Trawkowska 2012: 5). Istotny problem, jaki się tu pojawia, to stopień akceptacji dla nowych działań/dobrych praktyk w środowiskach zawodowych. Są więc innowacje akceptowane lub innowacje odrzucone (Trawkowska 2012: 6).

W opinii publicznej praktyczny wymiar nowatorskich rozwiązań zauważany jest przez formalne i nieformalne gremia z sektora publicznego, społecznego i rynkowego. Z reguły te innowacje spełniają kryteria procedury konkursowej i zostają przyjęte/akceptowane przez fundatora/organizatora konkursu. Nie zawsze jednak ta procedura uwzględnia

teoretyczny aspekt innowacji. W praktycznym działaniu ważne jest to, że coś się sprawdza, coś rozwiązuje ludzkie problemy, coś jest aktualne i pożądane w odbiorze społecznym.

Wyrazem akceptacji dobrych praktyk/innowacji społecznych w obszarach wielosektorowości są inicjatywy podejmowane na poziomie krajowym i samorządowym (samorząd województwa, powiatu, gminy). Zestaw tych przykładowych dobrych praktyk zaprezentowano poniżej. I tak, na poziomie krajowym do tradycji przeszły uroczystości organizowane przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, a honorujące pracę i zaangażowanie na rzecz innych w postaci wręczenia Honorowej Odznaki „Primus in Agendo” („Pierwszy w działaniu”) będącej honorowym wyróżnieniem przyznawanym osobom fizycznym, organizacjom oraz instytucjom za szczególne działania lub zasługi na rzecz między innymi rozwoju polityki społecznej. Co roku z okazji Dnia Pracownika Socjalnego – 21 listopada – to samo ministerstwo przyznaje nagrody indywidualne, zespołowe, wyróżnienia za wybitne, nowatorskie rozwiązania w pomocy społecznej. Odbiorcami są i pracownicy socjalni, i konkretne jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Doceniany jest ich trud i zaangażowanie na rzecz pracy socjalnej i pomocy społecznej. Na przykład w 2018 roku pracownicy Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Prudniku otrzymali nagrodę zespołową za działalność na rzecz rozwoju rodzicielstwa zastępczego, w tym organizowanie wolontariatu w zakresie opieki nad dzieckiem. Podobnie nagrodę zespołową otrzymali pracownicy MOPS w Kielcach, którzy na wzór interdyscyplinarnego zespołu do spraw przemocy zbudowali zespół profilaktyki rodzinnej. W tym samym roku wyróżnienia zespołowe otrzymali między innymi pracownicy Przedsiębiorstwa Społecznego – Diakonijna Spółka Zatrudnienia Sp. z o. o. w Kwilczu. Firma działa w środowisku popegeerowskim, w którym występują problemy społeczne, ubóstwo, uzależnienia, przemoc, prowadząc działalność związaną z integracją społeczną. W 2016 roku wybudowała ona mieszkania socjalne dla osób wykluczonych społecznie. Najemcy mieszkań objęci są programem wsparcia, co ułatwia im utrzymanie mieszkań i włączenie w społeczność lokalną. Spółka działa wspólnie z Powiatowym Urzędem Pracy przy realizacji programu „Partnerstwo dla Zatrudnienia”. Beneficjenci otrzymują w ten sposób szansę trwałego powrotu na rynek pracy.

Aby pobudzić społeczne inicjatywy, ministerstwo ogłasza coroczne konkursy w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz obejmuje honorowym patronatem konferencje naukowe. Dobrym przykładem takiego patronatu może być organizowana w 2018 roku przez Instytut Pracy Socjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie Międzynarodowa Konferencja Naukowa pod hasłem „Uniwersalizm pracy ludzkiej. Praca jako wyznacznik egzystencji człowieka”.

Na poziomie działania samorządów terytorialnych mamy liczne przykłady dostrzegania przez poszczególne władze działalności filantropijnej na rzecz słabszych, chorych i niepełnosprawnych. W tę działalność angażują się zarówno osoby prywatne, organizacje społeczne, jak i lokalny biznes. Darczyńców łączy jedno: bezinteresowna pomoc i praca na rzecz innych. Władze samorządowe starają się dostrzegać ich zaangażowanie i wolę niesienia pomocy. Na przykład w województwie małopolskim marszałek przyznaje nagrodę zwaną „Kryształy Soli”. Nagroda ta jest skierowana do najlepszych organizacji

pozarządowych prowadzących działalność pożytku publicznego. Głównym celem nagrody jest wzmacnianie wizerunku organizacji pozarządowych, promocja działań najlepszych organizacji, popularyzacja „dobrych praktyk” oraz upowszechnianie najlepszych pomysłów. Nazwa nagrody „Kryształy Soli” nawiązuje do wyrażenia „sól ziemi” oznaczającego ludzi wartościowych, cennych, godnych zaufania i naśladowania. Inna nagroda promowana w Małopolsce to Małopolski Lider Przedsiębiorczości Społecznej. Jest ona przyznawana w dziedzinie polityki społecznej za szczególny wkład do rozwoju ekonomii społecznej w regionie. Ma ona na celu wsparcie małopolskich przedsiębiorstw społecznych oraz promocję przedsiębiorczości społecznej w województwie małopolskim. Wśród laureatów minionych edycji konkursu znaleźli się między innymi Krakowska Spółdzielnia Niewidomych „Sanel”, Stowarzyszenie SIEMACHA, Spółdzielnia Socjalna „Opoka” z Klucz. Warto również przywołać inne, liczne projekty prowadzone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. Sztandarowym pomysłem jest projekt „Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych”, który powstał z myślą o wykorzystaniu innowacyjnych, oddolnych rozwiązań mających poprawić jakość życia osób zależnych w społecznościach lokalnych. Na uwagę zasługują tu takie innowacyjne pomysły, jak: mobilne SPA dla seniorów (team: rehabilitant, kosmetyczka, fryzjer odwiedzają raz w miesiącu samotne osoby i świadczą im swoje usługi) czy organizacja stanowiska pracy food trucka, czyli sprzedaż ulicznego jedzenia przez osoby niepełnosprawne intelektualnie oraz promocja idei obsługi osoby niepełnosprawnej przez podmioty przystępujące do sieci „dzwoneczek” (osoba niepełnosprawna przy wejściu do punktu/sklepu naciska dzwonek po to, by została indywidualnie obsłużona przez personel placówki). Inna godna uwagi propozycja to „Małopolski Festiwal Innowacji”, w ramach którego będzie można poznać innowacje w różnych dziedzinach: technologiczne, medyczne, a także społeczne, wdrażane w województwie małopolskim.

Na poziomie powiatów starostowie wykorzystują także swoje narzędzia i możliwości, by docenić tych, którzy angażują się społecznie. Przykładowo starosta powiatu krakowskiego przyznaje nagrody dla szczególnie wyróżniających się organizacji społecznych w działaniach na rzecz społeczności lokalnej. W 2018 roku taka nagroda została przyznana między innymi Fundacji im. Brata Alberta za całokształt jej działalności. Natomiast w gminie Kraków Rada Miasta Krakowa ustanowiła tytuł „Filantrop Krakowa”. Celem tego konkursu jest promowanie osób, organizacji pozarządowych, instytucji i firm bezinteresownie niosących pomoc potrzebującym mieszkańcom Krakowa. W 2017 roku tytuł „Filantrop Krakowa” otrzymała Fundacja im. ks. Siemaszki w kategorii najciekawsza forma i efektywność filantropii.

Nie tylko władze samorządowe przez różne formy promocji postaw prospołecznych angażują się w poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań lub stwarzanie warunków do ich zaistnienia na rzecz zaspokojenia potrzeb swoich obywateli. W sferze działalności obywatelskiej można dostrzec również cenne inicjatywy organizacji społecznych, osób prywatnych czy nieformalnych grup bądź wspólnot lokalnych i religijnych. Od lat znana jest aktywność Fundacji im. Królowej Polski św. Jadwigi, która przyznaje Znak Ekonomii Społecznej „Zakup Prospołeczny”. W poszczególnych regionach Polski przy

rekomendacji tej nagrody pomagają Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. W 2010 roku certyfikat „Zakup Prospołeczny” uzyskała Spółdzielnia Socjalna „Republika Marzeń” Fundacji Anny Dymnej za takie produkty, jak: kartki okolicznościowe zaprojektowane przez osoby niepełnosprawne oraz e-kartki - kartki w wersji elektronicznej ozdobione wzorami zaprojektowanymi przez osoby niepełnosprawne. Zdarzają się także i takie inicjatywy, w których osoby prywatne dzielą się swym majątkiem z szerszą grupą społeczną. W jednym z największych domów pomocy społecznej w Polsce im. Anny i Ludwika Helclów z prywatnych środków finansowych dobudowano ostatnio jeszcze jeden pawilon dla osób starszych niepełnosprawnych. Fundatorami była krakowska rodzina, Barbara i Zenon Hajdugowie. Natomiast w Urzędzie Miasta Krakowa w Miejskim Centrum Dialogu na wniosek 90-letniego mieszkańca Krakowa Zbigniewa Mikształa powołano Zespół Dialogu Międzypokoleniowego. Jest to nazwa projektu, ale i zespołu projektowego. Do zespołu jego inicjator zaprosił różne osoby o zróżnicowanym wykształceniu i wieku. Rezultatem spotkań zespołu było napisanie wspólnej książki *Księgi mądrości życiowej*. Znaczące są także te inicjatywy, które jeszcze nie doczekały się specjalnego uhonorowania. Caritas Polska na terenie Krakowa wprowadziła wyjątkową usługę w postaci dowożenia osobom potrzebującym gorącego posiłku. Wyjątkowość tego świadczenia polega na tym, iż osoba/wolontariusz przynosi dwa posiłki: jeden jest dla podopiecznego, drugi dla siebie. Wspólny posiłek sprzyja budowaniu więzi, integracji, pomaga w wymianie myśli, opinii, refleksji. Inna ważna inicjatywa dotyczy wprowadzenia przez łódzką organizację pozarządową na ulice miasta w zimowe wieczory i noce autobusu z posiłkami dla osób bezdomnych. W tym samym mieście działacze społeczni razem ze strażą miejską rozdają bezdomnym specjalne skafandry, będące jednocześnie śpiworami, które mają uchronić ich przed zamarznięciem z zimna. Natomiast w Kielcach godne naśladowania są zachowania restauratorów i osób prowadzących kawiarnie, którzy w godzinach przedpołudniowych oferują seniorom za złotówkę kawę, dając im tym samym przestrzeń do spotkań, rozmów i następnego powodu, aby wyjść z domu, by się z spotkać ze znajomymi.

W tej różnorodności i wielowymiarowości należy docenić również inicjatywy partnerskich podmiotów ze sfery rynkowej i samorządowej. Jedną z nich jest program społeczny „Podzielmy się ciepłem” realizowany od 2007 roku w Krakowie we współpracy między Elektrociepłownią Kraków, Miejskim Przedsiębiorstwem Energetyki Ciepłej w Krakowie (fundatorzy pomocy) oraz Gminą Miejską Kraków. Celem programu jest wsparcie organizacji społecznych zajmujących się pomocą osobom potrzebującym z Krakowa przez sfinansowanie zakupu ciepła sieciowego oraz ciepłej wody użytkowej dostarczanej z sieci ciepłowniczej Elektrociepłowni Kraków. Drugą ważną inicjatywą współtworzoną przez takie organizacje, jak Polska Rada Biznesu oraz Fundacja Aktywizacji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych (FAZON), która powstała w 2004 roku jako inicjatywa Polskiej Organizacji Pracodawców Osób Niepełnosprawnych, jest ogólnopolski konkurs „Lodołamacz”. Jest to konkurs dla pracodawców wrażliwych społecznie, którzy tworzą godne warunki pracy dla osób niepełnosprawnych. Pracodawcy, ubiegając się o statuetkę zwycięzcy, walczą w kategoriach: zatrudnienie chronione, otwarty rynek

pracy, instytucja, przyjazna przestrzeń, zdrowa firma, dziennikarz bez barier (<http://www.lodolamacze.info.pl/>). Wrażliwe społecznie są również media, zarówno te ogólnopolskie, regionalne, lokalne, jak i rządowe, społeczne, prywatne. „Gazeta Krakowska” ogłasza co roku konkurs na „Osobowość roku” w różnych kategoriach, w tym w zakresie działalności społecznej.

Zamiast zakończenia

Niezależnie od tego, jaki wymiar mają inicjatywy na rzecz osób i grup potrzebujących, ważne jest to, że istnieje społeczna solidarność wobec potrzebujących przejawiająca się w gotowości do niesienia wsparcia i pomocy na miarę aktualnych możliwości tych, którzy to czynią.

Bibliografia

- Grewiński M. (2008). *Modele wielosektorowości w pluralizmie polityki społecznej*, w: K. Głąbicka, M. Grewiński (red.), *Wokół polityki społecznej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa.
- Grewiński M. (2009). *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa.
- Grewiński M., Bąkiewicz M. (red.) (2009). *Praca socjalna w środowisku lokalnym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa.
- Trawkowska D. (2012). *Koncepcje i modele dobrych praktyk w pomocy społecznej*, w: *Diagnoza problemów społecznych i monitoring aktywizacji polityki rozwoju zasobów ludzkich w Katowicach. Raport z badań*, Wydawnictwo PARA, Katowice.